

NIKU Oppdragsrapport 22/2011

Larsneset, Harstad

Kulturmiljøvurdering

Johanne Sognnæs

Sognnæs, Johanne: Larsneset, Harstad. Kulturmiljøvurdering.
NIKU Oppdragsrapport 22/2012
Oslo, 16.02.2012

Rettighetshaver © Copyright Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU.
Hjemmeside: www.niku.no

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse.
Rapporten er ikke trykt.

Illustrasjoner: Kilde for benyttede illustrasjoner er angitt for hver enkelt illustrasjon (nye foto er tatt av NIKU uten at dette er angitt spesielt). Det er ikke sikret rett til å offentliggjøre illustrasjonene.

Forsidebilde:
Nordre del av kjøpesenteret Amfi Bertheus .
Foto: Johanne Sognnæs, NIKU

Tilgjengelighet:	Åpen
Prosjektnummer:	15620596
Oppdragsgiver:	Barlindhaug Consult AS
Faglig godkjenning hos NIKU:	Leidulf Mydland

NIKU hovedkontor Storgata 2 Postboks 736 Sentrum 0105 Oslo Tlf: 23 35 50 00 Fax: 23 35 50 01	NIKU Distriktskontor Farmannsveien 30 3111 TØNSBERG Tlf: 934 66 230 Fax: 33 31 61 86	NIKU Distriktskontor Dreggsallmenningen 3 Postboks 4112 Sandviken 5835 BERGEN Tlf: 922 89 252 Fax: 55 23 05 19	NIKU Distriktskontor Kjøpmannsgata 25 7013 TRONDHEIM Tlf: 73 59 22 42 Fax: 73 59 21 10	NIKU Tromsø Hjalmar Johansens gt. 14 Framsenteret 9296 TROMSØ Tlf: 77 75 04 00 Fax: 77 75 04 01
---	---	---	---	--

Forord

Rapporten er laget på oppdrag fra Barlindhaug Consult AS. Bakgrunn for oppdraget er NORDIC-gruppens planer om utvidelse av det eksisterende kjøpesenteret (Amfi) på Larsneset i Harstad sentrum. Reguleringsplanen er under utarbeiding av Barlindhaug Consult AS i Tromsø og denne rapporten er et kulturminnefaglig innspill til reguleringsarbeidet.

Oppdraget er utført av sivilarkitekt Johanne Sognnæs og er kvalitetssikret av avdelingsleder Leidulf Mydland.

Innholdsfortegnelse

1.	Innledning.....	5
1.1	Bakgrunn for utredningen.....	5
1.2	Presentasjon av planområdet	5
1.3	Utredningens ramme og avgrensning	7
1.4	Analysemetode.....	7
1.5	Datagrunnlag og kilder.....	7
2.	Historisk tilbakeblikk	8
2.1	Overordnet landskapsnivå	8
2.2	Det sentrale havneområdet.....	9
2.1	Byen vokser fram.....	12
2.2	Bebyggelsen i planområdet og nærområdet	16
2.2.1	SEFRAK – registrerte bygninger	16
2.2.2	Områdebeskrivelser.....	18
3.	Kulturhistoriske verdier - føringer fra forvaltningen.....	29
3.1	Riksantikvaren	29
3.2	Troms fylkeskommune	29
3.3	Harstad kommune	30
4.	Vår vurdering av planområdet og tilgrensende områder - verdier, sårbarhet, potensiale.....	31
4.1	Generelt om landskap, strukturer og bebyggelse	31
4.2	Delområde A	32
4.3	Delområde B.....	33
4.4	Delområde C.....	33
4.5	Delområde E.....	33
4.6	Delområde F.....	34
5.	Vår vurdering av det foreliggende skisseutkastet.....	34
5.1	Utbyggers presentasjon av tiltaket.....	34
5.2	Våre kommentarer til skissene.....	35
6.	Oppsummering og konklusjon	36
7.	Litteratur.....	37

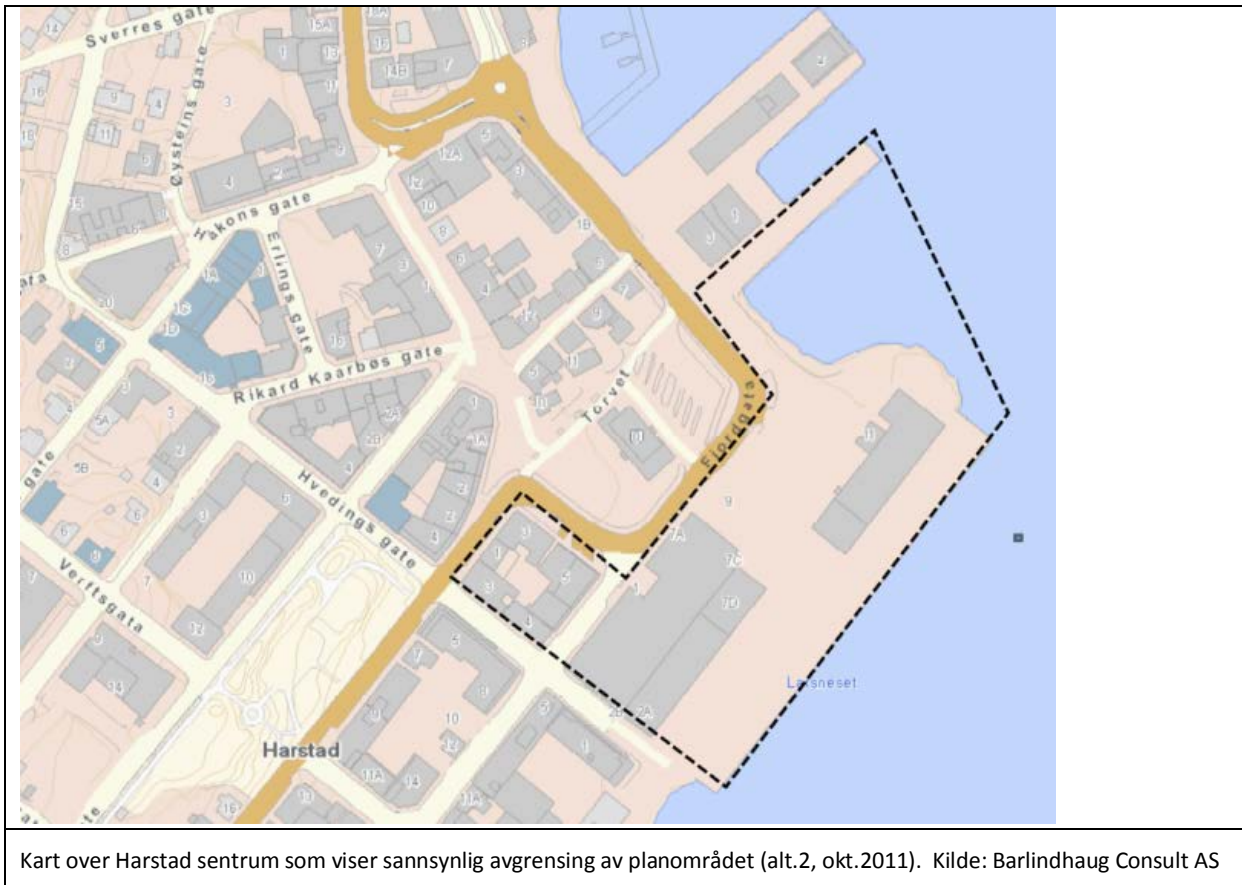
1. Innledning

1.1 Bakgrunn for utredningen

Kjøpesenteret AMFI Bertheus ble etablert på Larsneset i 2003. Det inneholder en blanding av eldre og nyere bygninger som er koblet sammen i et større bygningskompleks. NORDIC-gruppen som eier senteret, ønsker å utvide dette i nordøstlig retning, på en eksisterende utfylling i sjøen der havnevesenet i dag har et lagerbygg.

Det er utarbeidet et planprogram med to alternativer av ulikt omfang. Det mest omfattende av disse, Alternativ 1, utløser krav om konsekvensutredning etter Plan og bygningslovens bestemmelser. Alternativ 2 utløser ikke i seg selv krav om konsekvensutredning, men Troms Fylkeskommune har oppfordret til å utrede kulturminneinteressene, blant annet fordi deler av planområdet er markert i Riksantikvarens NB! Register som et område med nasjonale kulturminneinteresser. Tiltakshaver har derfor valgt å få laget en analyse av kulturmiljøet på stedet og NIKU er engasjert til dette arbeidet. Det er kun alternativ 2 som skal belyses og utredningen skal tjene som innspill til reguleringsarbeidet.

1.2 Presentasjon av planområdet

Planområdet er vist med stiptet linje på kartet og inneholder et kaiområde, noe ubebyggt areal, et sjøområde med muligheter for utfylling, og følgende bygningskomplekser:

- Et eldre bykvarter beliggende mellom Storgata, Torvet, Fjordgata og Hvedings gate
- Eksisterende kjøpesenter (Amfi Bertheus) som ligger mellom dette kvartalet og sjøen
- Et kommunalt eid parkeringshus på baksiden av kjøpesenteret
- Havnevesenets lagerkur ytterst på Larsneset

Det eksisterende kjøpesenteret - AMFI Bertheus - planlegges utvidet (mot venstre i bildet).

Foto: NIKU

Utvidelse av kjøpesenteret forutsetter fjerning av havnevesenets lagerskur ytterst på Larsneset.

Foto: NIKU

Bykvartalet som er med i planområdet, fasade mot Torvet. .

Foto: NIKU

1.3 Utredningens ramme og avgrensning

Utredningen tar utgangspunkt i dokumenter mottatt fra oppdragsgiver. Dette dreier seg i første rekke om Planprogram, alternativ 2, og perspektivskisser knyttet til dette, samt høringsuttalelser til planprogrammet. Fordi forslag til utbygging ennå er skissemessig, og fordi vår utredning skal tjene som innspill til reguleringsplanen, er våre kommentarer til de foreliggende skissene holdt på et overordnet nivå.

Formålet med utredningen er å øke bevisstheten om det eksisterende miljøet ved å sette byutviklingen inn i en historisk sammenheng. Vi tar utgangspunkt i dagens situasjon og følger utviklingen bakover i tid for å få en forståelse av hvordan byen har blitt til. Dette gjøres ved å betrakte området på ulike nivåer – fra landskapsnivå til bygningsnivå. Vi har sett på strukturer og bygninger i selve planområdet, men også i de tilgrensende områdene i den grad disse har særlig betydning for forståelsen og opplevelsen av samspillet mellom planområdet og den omkringliggende byen.

Hvilke elementer er bevart og på hvilken måte har disse historiefortellende verdi? Hvilke føringer kan man la disse få for den videre utvikling av planområdet og det tilgrensende sentrumsområdet?

1.4 Analysemetode

Vi har analysert området med utgangspunkt i DIVE-metoden, som er et anerkjent hjelpemiddel for å analysere kulturmiljøer. DIVE er utviklet i et nordisk samarbeid mellom riksantikvarer og museer og har som formål å sortere, bearbeide og drøfte informasjon på en slik måte at den kan danne grunnlag for medvirkningsprosesser og tverrfaglig samarbeid. DIVE gir ingen fasit på hvordan man skal bevare og hvordan nye elementer skal innpasses, men legger vekt på å argumentere på en ryddig måte, med basis i konkrete kunnskaper om stedet og utviklingen av dette.

DIVE er et akronym som forteller om de ulike trinnene i metoden - Describe, Interpret, Valuate, Enable (på norsk beskrive, fortolke, vurdere, aktivere). Med utgangspunkt i dagens situasjon dykker («dive») man ned i historien og beskriver stedets utvikling på ulike nivåer, fra landskap til enkeltbygninger, og med fokus på viktige perioder i utviklingen. Funnene tolkes, og det blir vurdert hvordan historien kan «aktiveres» ved at det tas hensyn til kulturminnenes og kulturmiljøenes verdier, sårbarhet og potensiale. Målet er å øke bevisstheten om kulturhistoriske kvaliteter som grunnlag for videre utvikling av stedet.

1.5 Datagrunnlag og kilder

I tillegg til de mottatte dokumentene, har vi kontaktet Riksantikvaren, Troms fylkeskommune, Harstad kommune, Harstad bibliotek (lokalhistorisk samling), Trondenes historiske senter (Fotominner) for ytterligere opplysninger. Området ble befart den 19.oktober 2011 og egne bilder fra denne befaringen utgjør hovedtyngden av det benyttede fotomaterialet. Kaiområdene på østsiden av Larsneset var avstengt, og er derfor ikke undersøkt.

Dokumenter mottatt fra oppdragsgiver:

- Planprogram , datert 06.01.11, alternativ 2.
- Høringsuttalelser til planprogrammet, oppsummert og kommentert av Barlindhaug Consult AS, 06.01.11.

- Skissemesig presentasjon av utbyggingsforslaget i form av situasjonsplan (mottatt 17.10.11) og to perspektivskisser, mottatt 13.09.11.

Arkiv og registre som er benyttet:

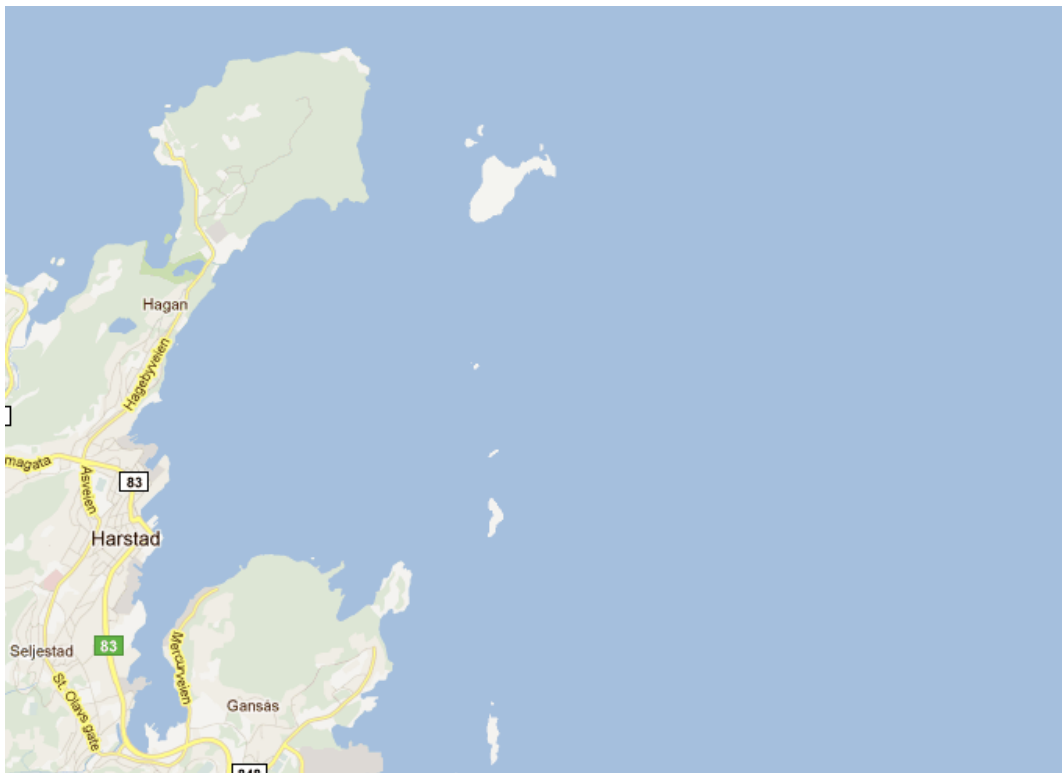
- SEFRAK-registeret
- Askeladden (Riksantikvarens database for kulturminner)
- NB! Registeret (Riksantikvarens register for nasjonale interesser i by)
- Harstad kommune - byggesaksarkiv, kartarkiv, planarkiv
- Sør Troms museums fotoarkiv
- Aftenpostens arkiv
- Harstad Tidendes nettsider

Andre kilder:

- Troms fylkeskommune:
 - Kulturarvplan for Troms 2011-2014, vedtatt i Fylkestinget juni 2011
 - Forslag til verneplan for Harstad sentrum (utkast, ikke politisk behandlet)
 - Uttalelse til planprogrammet, datert 08.09.2010
- Harstad kommune:
 - Kulturminner og kulturmiljøer i Harstad og Bjarkøy, NIKU-rapport 1/2009
 - Invitasjon til og bedømmelse av idekonkurranse om utvikling av Harstad sentrum

2. Historisk tilbakeblikk

2.1 Overordnet landskapsnivå

Kart: Google

Harstad ligger på østsiden av Norges største øy, Hinnøya, beskyttet mot storhavet og vendt mot den vide Vågsfjorden der skipsleia mellom Lofoten og Tromsø går.

Kilde: Kristian Steinnes: *Med egne krefter. Harstads historie 1904-2004*. Utgitt 2003.

Illustrasjonen ovenfor viser en tegning av Harstadlandskapet sett fra øst. Nes og terrengrygger, etter hvert supplert med kaier og pirer, stikker ut fra landsiden i nordøstlig retning. Her har det vært lune vikene for den værharde vinden fra sørvest. Denne egenskapen ved landskapet har både gitt grunnlag for bosetting og virket formende på plassering og utforming av bygninger og anlegg.

2.2 Det sentrale havneområdet

Kilde: Åpen idekonkurranse for utvikling av Harstad sentrum

Illustrasjonen ovenfor viser tidligere strandlinjer i Harstad sentrum. Her ser vi at det som i dag heter Larsneset (nederst til venstre i bildet) i hovedsak består av en utfylling i sjøen og at det som i dag er Torget, tidligere var sjøareal. Hurtigbåtkaien og havnebygget (tidligere: *Dampskipskaia*), ligger på en markert landtunge som ble utfylt allerede før 1897 for å forbinde Klubbeskjæret med fastlandet innenfor.

Harstadsjøen ca. 1875. Kilde: Steinnes, s. 20.

På dette gamle bildet, som er datert til 1875, ser vi det området som i dag er det sentrale havneområdet i Harstad. Området ble tidligere kalt *Harstadsjøen*, en betegnelse som viser til at gården Harstad hadde båtene og sjøhusene sine her. Området skal også ha blitt kalt Valen (Pettersen, s. 10). Sjøhuset lengst til venstre ligger på Klubbeskjæret, der hvor havnebygget og hurtigbåtkaia ligger i dag. Harstadsjøen fikk dampskipsanløp allerede i 1848. Wilhelm Kaarbø kjøpte Klubbeskjæret i 1874 (Steinnes s. 21), og bygde den første dampskipskaia her i 1888. Dette var ikke bare den første dampskipskaia i Harstad, men den første nord for Trondheim (Pettersen, s. 109).

Den lave, ubebygde landtungen bak trehusbebyggelsen, viser Larsneset slik det så ut på denne tiden. I følge lokalhistorisk litteratur (Rønning) kan navnet føres tilbake til Lars Brem Pedersen, født i 1797, som fikk tillatelse til å bygge seg en husmannsplass på neset. Han førte opp flere mindre bygninger, men forlot plassen allerede i 1840-årene. Det fortelles ikke om andre som har bodd i dette området, ute på *Larsbremneset*, eller *Larsneset*, som det senere ble forkortet til. Da Harstad vokste fram som by, økte aktiviteten i området betydelig. Nå var det ikke lenger boliger som ble bygget, men brygger, kaier, lagerplasser, verksteder, handelslokaler og små produksjons-bedrifter. Handelsmannen Karl Julianus Holm, som var født i Kristiansund i 1850, skal ha festet strandtomt her og ført opp trekai, brygge og ishus, og drevet handel. Seinere kom andre til. Bygnings-miljøet på Larsneset, som skriver seg fra denne epoken, er nå borte - med unntak av de eldre bygningene som ble inkludert i eller koblet sammen med Amfi kjøpesenter da dette ble etablert i 2003.

Kildene nevner for øvrig at det skal ha blitt bygget en flott steinkai her, som muligens ennå er intakt. Det var dessverre ikke mulig å inspisere sjøfronten på vår korte befarig. Store deler av kaiområdene på østsiden av Larsneset er dessuten stengt for alminnelig ferdsel på grunn av internasjonale sikkerhetskrav.

Harstadsjøen ca. 1887. Kilde: Pettersen, s. 12

Bildet ovenfor er datert til 1887 og viser at det har kommet en rekke nye hus i Harstadsjøen siden 1875.

Harstadsjøen (i bakgrunnen) ca. 1890-1900. Kilde: <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/ppmsc.06168>

Bildet ovenfor skal være tatt av amerikanske turister mellom 1890 og 1900. Fotografens ståsted er litt lenger nord i byen, men man ser tydelig hvordan det har tetnet til med hus i kaiområdet ved Klubbeskjæret og på bysiden innenfor. Rester av denne bebyggelsen eksisterer ennå i Rikard Kaarbøs gate.

2.1 Byen vokser fram

Reguleringskart fra 1897. Kilde: Steinnes, s. 62.

Kartet ovenfor er fra 1897 og det eldste kjente reguleringskartet fra Harstad. Bystatusen kom ikke før i 1904, men stedet ble *bygningskommune* i 1893. Det innebar at bygningsloven (som på denne tiden kun gjaldt byene) ble gjort gjeldende også her. Den «selvrodde» byen, ble nå forsøkt tuktet og innpasset i det tradisjonelle rutenettmønsteret som var normen for reguleringsplanene på 1800-tallet. I motsetning til de andre byene i Nord-Norge var ikke Harstad en by som oppsto pga særlige privilegier fra statens side. Den sies i stedet å ha vokst fram av «Egen kraft», slik tittelen på boka om Harstads historie angir. Bystatusen i 1904 kom som en følge av – ikke en forutsetning for – en bymessig fortetning i området ved sjøen. Kartet viser at konsentrasjonen av hus ennå er sterkest der hvor sjøveien fra Harstadgården møter strandsonen.

Det var de rike sildefiskeriene på 1870-tallet som satte fart i utviklingen i Harstad. Innsiget av storsild ga det økonomiske grunnlaget for lokal vekst. Lensmannen i Trondenes skriver om dette i amtmannens 5-årsberetning for 1886-1890: « Paa Pladsen Harstadsjøen, der er Post- og Dampskipsanløp, samt Telegrafstation lige med, har fra Storsildfiskerienes Tid efter haanden dannet seg en større Bebyggelse,» (Pettersen, s. 2).

I 1875 bodde det 198 mennesker i Harstad. I 1891 hadde folketallet økt til 430, og i 1904 da Harstad ble by, bodde det 1240 mennesker der.

I 1875 berettes det at tre handelsmenn, alle innflyttere, hadde slått seg ned i Harstadsjøen et par år tidligere (Pettersen s. 7). Da Harstad fikk bystatus i 1904, var det 12 personer som hadde handelsbrev. I årene fram til 1910 fikk Harstad 32 nye handelsrettigheter. Fem år seinere hadde ytterligere 38 fått handelsbrev og 13 håndverkerbrev. (Steinnes s. 51-52)

Dette kartet er udatert, men bygningsmassen synes å være den samme som på reguleringskartet fra 1897.

Den nye gatereguleringen er tegnet inn på kartet og viser at dette ikke var mulig uten at enkelte hus enten ble gjennomskåret eller havnet i planlagte veitraséer. Tettheten av hus er ennå høyest der veien fra Harstadgården, her kalt Sjøgaden (i dag Rikard Kaarbøs gate), kommer ned og møter sjøen. Her kom den første bymessige bebyggelsen med handel, hotell, serveringslokaler, håndverkere - og fra 1913 også kino.

Rikard Kaarbøs gate rundt 1915. Kilde: Steinnes, s.77.

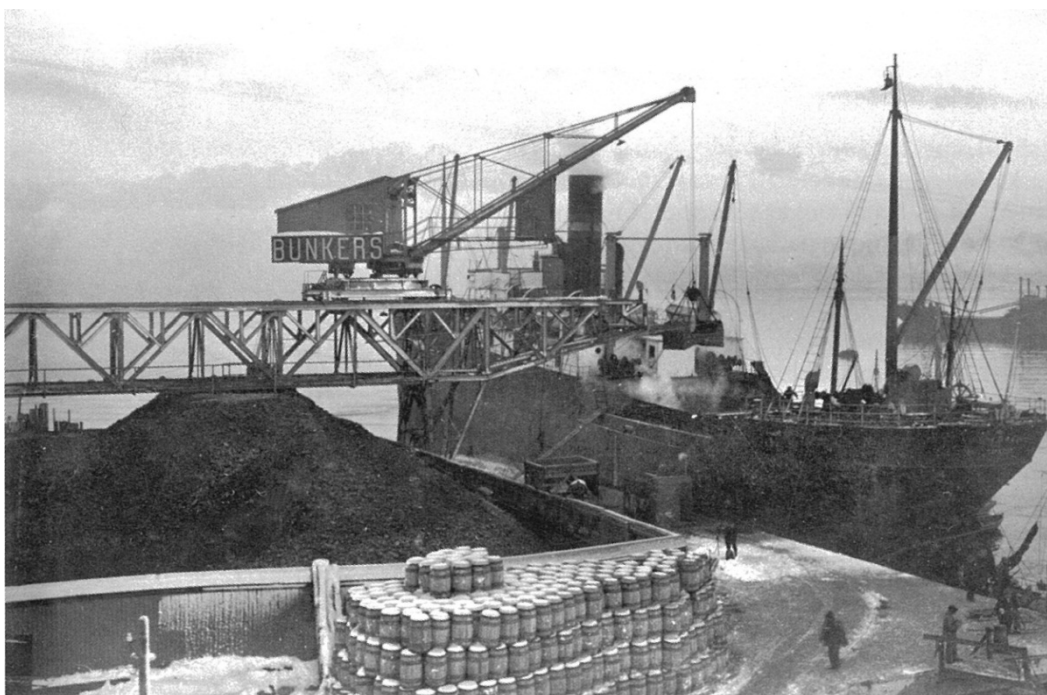
Larsneset 1915. Kilde: Steinnes, s. 24-25

Nytt er det også at det er i ferd med å utvikle seg et næringsområde på Larsneset. Det fylles ut i sjøen og bygges opp en tradisjonell sjøhusrekke med kaier foran. Bygningene ligger på rekke og rad, med gavler og porter vendt mot sjøen.

De øvrige områdene i sentrum, som er vist på kartutsnittet, er dominert av en åpen småskalabebyggelse som i stor grad må antas å være boliger med hager.

De to plassene som i dag er sentrale byrom, Olafs Plads (Rikard Kaarbøs plass) og Torvet, er ennå vagt definert og det meste av det arealet som i dag oppfattes som torget, er på dette tidspunktet sjøareal. Torget framstår imidlertid som et distinkt «mellomland», et område som opptrer som et skille mellom to ulike bygningsmiljøer med ulike funksjoner, men som også bidrar til å binde disse sammen.

Da Harstad mekaniske verksted ble anlagt i 1895, var virksomheten - i motsetning til de eldre treskipsverftene i Tromsø og Bodø - rettet mot den moderne skipsflåten i stål. Harstad utviklet seg raskt til et ledende sted for reparasjon og bunkring for denne flåten. Av virksomhetene som var lokalisert her, var kullageret og kullkrana lenge det mest markante innslaget i bybildet.

Kullkrana på Larsneset. Krana ble satt opp i 1926 og tatt ned i 1977. Kilde: Steinnes s. 185

Lagring og omsetting av kull tok betydelig plass i sentrum. Udatert bilde, trolig fra midten av 50-tallet. Kilde: www.tdm.no/ Fotominner TD.F - 04953

I 1911 besluttet bystyret etter en hard lokaliseringsdebatt å kjøpe den private Kaarbøkaia på Klubbeskjæret, og i 1914 ble det ført opp en større administrasjons- og ekspedisjonsbygning for havnevesenet der. Harstadsjøen ble dermed befestet som det nye byområdets trafikkmessige knutepunkt.

Dampskipskaia med ekspedisjonsbygningen ca. 1920, nyrestaurert etter brannen i 1919. Kilde: Steinnes, s. 65

2.2 Bebyggelsen i planområdet og nærområdet

I det følgende skal vi se nærmere på bebyggelsen i området.

2.2.1 SEFRAK – registrerte bygninger

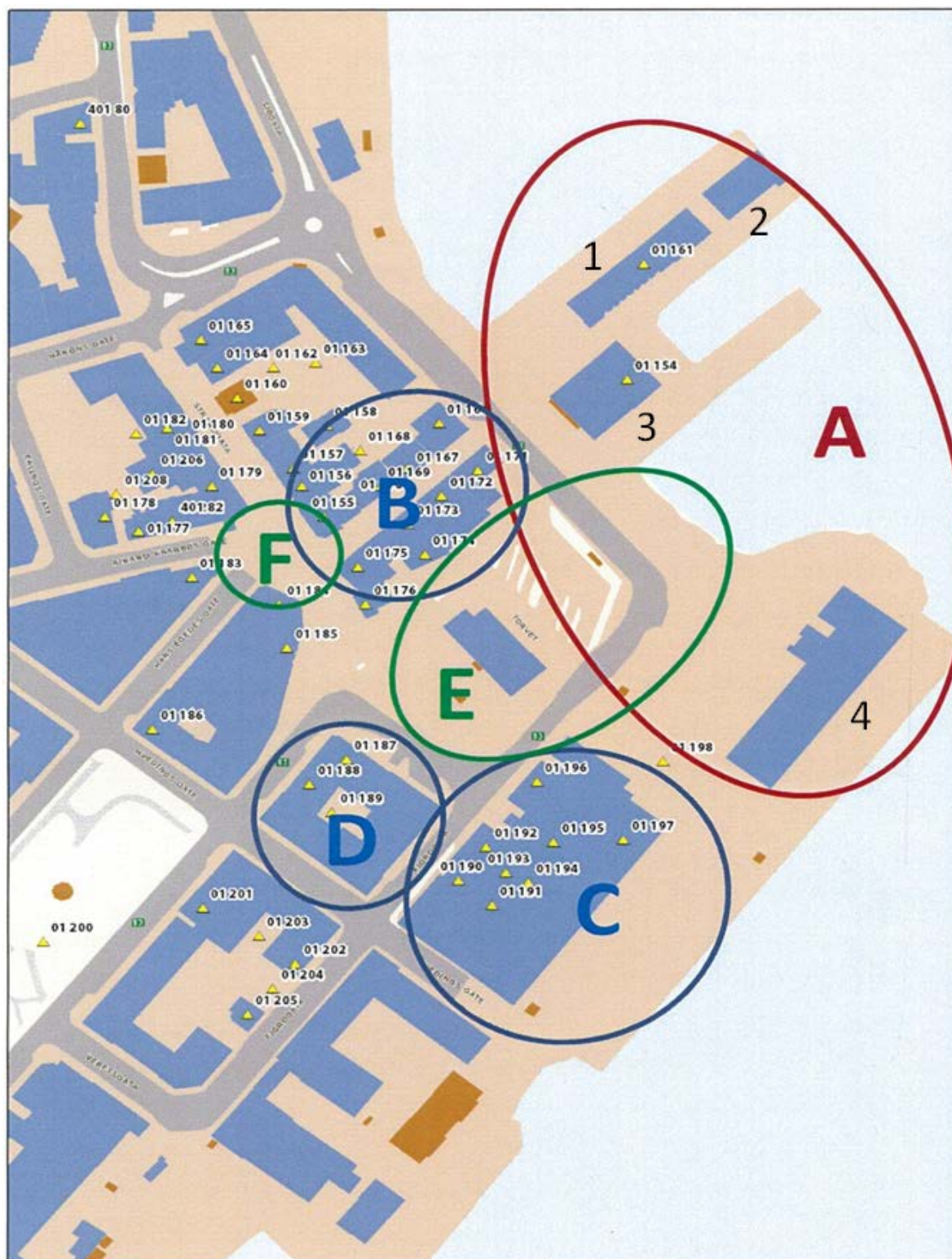
SEFRAK betyr *SEkretariatet For Registrering Av faste Kulturminner i Norge* og SEFRAK-registreringen er en landsomfattende registrering av bygninger oppført før år 1900 (noen steder fram til 1940). Registreringen startet på 1970-tallet og ble sluttført på ulike tidspunkt rundt omkring i landet. At en bygning er SEFRAK-registrert, er en god indikator på at den kan ha kulturhistorisk interesse. Datering – og annen informasjon – er imidlertid sjelden helt eksakt. Byggeår er f.eks. angitt innenfor en periode på 25 år. Registreringen gir i seg selv ingen form for vern, og flere av de registrerte bygningene er i dag revet.

Opplysningene på kartet ovenfor, og i den etterfølgende tabellen, er fra SEFRAK-registeret.

Nr.	Adresse	Datering	Status	Objekt/ opprinnelig funksjon
01 154	Rikard Kaarbøs gt. 1	1925-1949		Lager/ Godslager, pakkhus.
01 155	Rikard Kaarbøs plass 4	1875-1899		Forretningsgård (Hoelhjørnet)/ ---
01 161	Rikard Kaarbøs gt.2	1900-1924		Kontorbygning (dampskipskaia)/ Hus for ekspedisjon av båttrafikk-skipstrafikk.
01 166	Rikard Kaarbøs gt.6	1875-1899		Kafe (kaffistova)/ ----
01 167	Rikard Kaarbøs gt.8	Ukjent		Forretningsgård/ Butikk, forretningsbygning.
01 169	Rikard Kaarbøs gt.10	1900-1924		Forretningsgård/Butikk, forretningsbygning.
01 170	Rikard Kaarbøs gt.12	Ukjent		Forretningsgård/Butikk, forretningsbygning.
01 171	Rikard Kaarbøs gt.7 (tidl. Nobel Hotel)	Ukjent		Forretningsgård/ Hotell
01 172	Rikard Kaarbøs gt.9	1900-1924		Forretningsgård/ ---
01 173	Rikard Kaarbøs gt.11	1875-1899		Forretningsgård/ Hus for produksjon av nærings- og nytelsesmiddel
01 174	Rikard Kaarbøs gt.11	1900-1924		Bakeri/ Hus for produksjon av nærings- og nytelsesmiddel
01 175	Rikard Kaarbøs plass 5	1875-1899		Forretningsgård/ ---
01 176	Torvet 10	1900-1924		Forretningsgård/ ---
01 184	Rikard Kaarbøs plass 1	1900-1924		Forretningsgård/ ---
01 185	Torvet 1a	1900-1924		Forretningsgård/Hus for omsetning av dagligvarer-bransjevarer
01 187	Torvet 3	1900-1924		Hotellbygning (Viking)/ ---
01 188	Storgata 1	----		Forretningsgård/ ---
01 189	Storgata 1	----	Revet	Uthus/ Hus for produksjon av bearbeidete industriprodukter
01 190	Fjordgata 1	1900-1924	Revet	Forretningsgård/Hus for produksjon av nærings- og nytelsesmidler
01 191		1900-1924	Revet	Lager/ Hus for produksjon av bearbeidete industriprodukter
01 192	Torvet 6	1925-1949	Revet	Forretningsgård/ ---
01 193	Torvet 6	1925-1949	Revet	Uthus/ ---
01 194	Torvet 6	1925-1949	Revet	Sjå/ ---
01 195	Torvet 6			Lager/ ---
01 196	Torvet 7A	1875-1899		Bolighus/ ---
01 197	Torvet 7B	1925-1949		Lager/Hus for lagring av brensel til eget bruk eller salg
01 198	Torvet 7C	1900-1924	Revet	Lager/ Hus for ekspedisjon av båttrafikk/skipstrafikk

2.2.2 Områdebeskrivelser

Område A – havnefronten

Dette området kjennetegnes av havnevesenets tilstedeværelse i sentrum. Bygning 1 er Havnevesenets administrasjons- og ekspedisjonsbygg, oppført i 1914 og gjenreist etter en brann i 1919.

Bygning 2 er et mindre havnelager, trolig oppført på 1950-tallet. Bygning 3 er Harstad Kjølager (oppført en gang mellom 1925 og 1949) og bygning 4 er det store havnelageret fra ca. 1980.

BYGNING 1

Rikard Kaarbøs gate 2 - Havnevesenets administrasjonsbygning

Havnevesenets bygg ble oppført i 1914, brant i 1919, og ble restaurert etter kort tid, etter tegninger av arkitekt Sigurd Bjørhovde. Samme arkitekt tegnet funkistilbygget på enden av bygget i 1939. Trehuset på toppen av dette ble godkjent i 2009. Bygningen er et markant og identitetsskapende element i Harstads havneområde som med sin særpregete arkitektur i nybarokk stil signaliserer en betydningsfull funksjon. De seinere tilbyggene har forvansket formen og redusert den arkitektoniske kvaliteten.

Bilder fra brannen viser at bygningen fikk samme hovedform etterpå, bortsett fra at taket ble forhøyet og fikk mansardform (knekk i takflaten). Dette ga rom for å sette store vinduer i takflaten slik at loftsetasjen kunne utnyttes bedre.

BYGNING 2

Rikard Kaarbøs gate 2 - lagerbygning

En enkel og upretensjøs lagerbygning som tydelig tilkjenner sin funksjon. De utkragede overdek-

ningene er et typisk trekk som skjærer varene i inn- og utlastingssonen. 1950-tallsfunktjonalisme.

BYGNING 3

Rikard Kaarbøs gt. 1 – lager og kontor

Bygningen ble oppført som kjølelager en gang før 1946. Den hadde da et typisk funksispreg, men dette ble svekket da bygningen ble forhøyet med en etasje noen år seinere.

Kongebesøket i 1946. Kilde: Steinnes s. 520

Restaurantdrift ca.1950. Kilde: www.tdm.no

BYGNING 4

Torvet 11 – havnelager

Havnelageret ble oppført ca. 1980. Det har seinere fått et par tilbygg. Kilde: www.tdm.no/Fotominner

Område B – den eldste trehusbebyggelsen

Rikard Kaarbøs gate - det gamle veifaret fra Harstadgården ned mot sjøen – inneholder ennå mange trebygninger med høy alder. Gata åpner seg i den ene enden nedover mot havna, der havnebygget ligger som et landemerke. I den andre enden munner gata ut i Rikard Kaarbøs plass.

Den siden av bebyggelsen som vender mot Torvet har ikke opprinnelig hatt innganger fra denne siden, disse husene er å betrakte som bakbygninger til hovedbygningene mot Rikard Kaarbøs gate. På det gamle bildet gjenfinner vi flere av de bygningene som står der i dag. De lå den gang på en fyllingskant ut mot sjøen.

Torvet. Utsnitt av motivet på et postkort som er sendt i 1931, dvs bildet er tatt i 1931 eller tidligere. Kilde: Steinnes s. 501

Område C – Amfi Bertheus

Reguleringsplanen ble vedtatt i 2002 og kjøpesenteret tatt i bruk i 2003. Byggherren har valgt et utradisjonelt utbyggingskonsept. I stedet for å forme senteret som ett stort og lukket volum, er bygningsmassen brutt ned i enkeltstående komponenter som bindes sammen bak fasadene. Dette gjør at senterets ansikt mot byen, i større grad enn for mange andre kjøpesentre, oppleves som en levende bygate og som en del av en tradisjonell bystruktur.

En av de eldre bygningene mot gata er bevart, mens det på begge sider av denne er ført opp nybygg. Disse viderefører skalaen i området, men fasadeartikulering og detaljer viser tydelig at det dreier seg om nye bygninger.

Inne i kjøpesenteret ligger den gamle lagerbygningen til Weltzien-Holst. Denne er regulert til bevaring. Foran er det plassert en eldre kiosk med ukjent forhistorie, som ikke inngår i reguleringsplanen. I tillegg skal det være bevart – og regulert til bevaring – en del av en gammel smie.

Butikken til Weltzien-Holst ca. 1910-1918. Kilde: www.tdm.no/Fotominner. MNO 193

På nordøstsiden er det oppført en ny bygning med teglsteinsfasade som i skala og karakter spiller svært godt sammen med den tilgrensende eldre trebygningen, samtidig som den har et sterkt og selvstendig arkitektonisk uttrykk.

På baksiden av kjøpesenteret og inntil dette, ligger den gamle kullagerbygningen. Denne eies av kommunen og brukes som parkeringshus. Bygningen har en særpreget form, med kraftige utenpåliggende sidestøtter som gjør bygningen i stand til å tåle presset fra kullhaugene. Den er et minne om den lange perioden med kullhandel. Bygningen er ikke vernet i gjeldende reguleringsplan.

Område D – kvartalet ved torget

Dette gamle bykvartalet inngår i planområdet. Det er tett utbygd og har i dag ingen ledige tomter. Fasadene mot torget danner endevegg i et av byens største og mest sentralt beliggende byrom. Bygningen til høyre ble reist som forretningsgård for Weltzien Holst, som var en av Harstads sentrale gründere. Den var tegnet av Trondheimsarkitekten Johan Osness i nybarokk stil og oppført på 1910-tallet (Steinnes s. 190). Seinere ble bygningen omdannet til hotell Viking. Bygningen til venstre ble oppført som en utvidelse av hotellet på begynnelsen av 1970-tallet og erstattet da en murbygning i nybarokk stil. (Steinnes s. 454). Den er et uttrykk for den seine modernismen med sin rasjonelle byggeteknikk og svært nøkterne form. De to fasadene representerer slik sett to viktige perioder i Harstad sentrum sin byutvikling.

Område E – Torvet

Torvet i Harstad, bilde datert til 1902-1921. Kilde: www.tdm.no/Fotominner TD.F- 07489

Torvet i Harstad har en svært fin beliggenhet, men er vagt definert som byrom. Mot nordøst åpner det seg mot den vide Vågsfjorden, mens det på de andre tre sidene har vært skjermet av bebyggelse - i nordvest den tette sentrumsbebyggelsen langs Rikard Kaarbøs gate, og på motsatt side det gamle maritime næringsområdet på Larsneset. Begge disse bygningsmiljøene har i hovedsak vendt ryggen mot torget og den åpne plassen har i liten grad vært opparbeidet som byrom. Gamle bilder viser gjennomgående torget som et uferdig «mellomrom», et sted som bare fylles av folk på store dager som 1. mai og 17.mai.

Torvet 1.mai 1954. På mønet av den hvite bygningen står det *Harstad sjøflyhavn*. Kilde: Steinnes s.522

Torget 1931 eller tidligere. Kilde: Steinnes s. 501

Avslutningen mot sjøen framstår som en grov fyllingskant og innbyr ikke til opphold. Sikten utover mot Vågsfjorden har i noen grad vært hindret av bygninger (sjøflyhavn og rutebilstasjon).

Torget på 1960-tallet. Kilde: www.tdm.no/Fotominner. TDF-14030

Område F – Rikard Kaarbøs plass

Plassen som på gamle kart het Olafs Plads, synes lenge å ha hatt en posisjon som byens sentraler handelssentrum. Fem gater munnet ut her, og kjente forretningsbygg som Hoelhjørnet, Bothnergården og Helga Lind-gården var lokalisert her. Den særpregede murbygningen, med klokke-tårn mot plassen, var tegnet av Kristiania-arkitekten Ole Stein. Bygningen ble reist av Harstad Øl- og vinsamlag i 1906. I første etasje inneholdt den i tillegg til Samlagets eget utsalgs- og skjenkelokale, kontorlokaler for Harstad Sparebank. Andre etasje ble benyttet som kommune- og bystyresal helt til det nye rådhuset sto ferdig i 1953. Bygningen kan således betraktes som forløperen til dagens rådhus

Bilde fra perioden 1911-1916. Bothnergården til venstre, Harstad Sparebank (med kommunestyre-lokale i andre etasje) midt i bildet. Kilde: Steinnes, s. 57.

3. Kulturhistoriske verdier - føringer fra forvaltningen

Forvaltningen gir føringer i form av vedtak, planer, retningslinjer, råd, m.v. Slike føringer dreier seg om alt fra faglige innspill til politiske vedtak og juridisk bindende bestemmelser. Vedtak om vern kan fattes etter to ulike lovverk:

- *Lov om kulturminner.* Vedtak om vern (fredning) fattes av Riksantikvaren.
- *Plan- og bygningsloven.* Vedtak om vern (regulering) fattes av kommunestyret.

3.1 Riksantikvaren

Kilde: Riksantikvarens NB! Register.

Ingen av bygningene eller anleggene i planområdet, eller det nærmest tilgrensende området, er fredet etter Lov om kulturminner. Riksantikvaren har imidlertid opprettet et register over områder i byer og tettsteder som inneholder kulturminner og miljøer av nasjonal interesse. Dette heter NB! Registeret og finnes på Riksantikvarens nettside. (www.riksantikvaren.no)

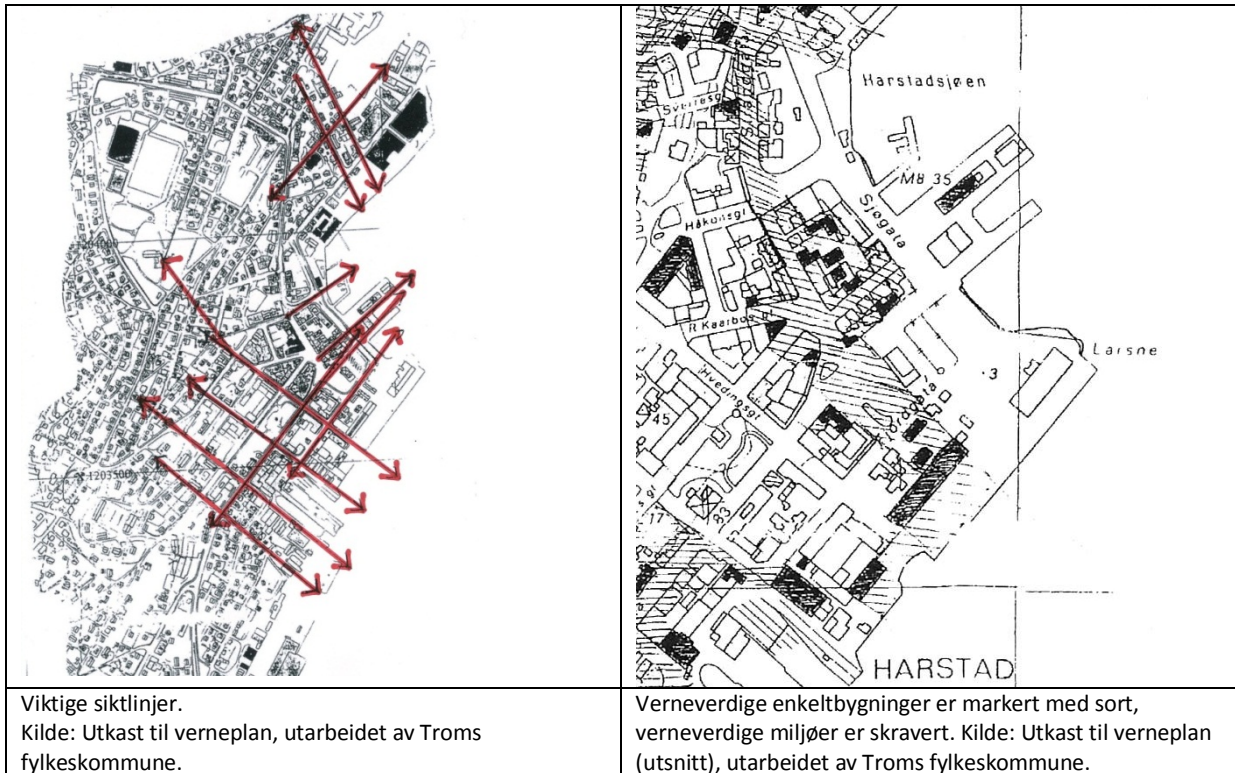
Kartet ved siden av er hentet fra dette registeret. Her ser vi at deler av Larsneset er markert som et område der det foreligger nasjonal interesse (vist med grønt omriss på kartet).

Riksantikvaren har tatt forbehold om at enkelte av de satte grensene vil kunne bli justert etter hvert som ny kunnskap om historien erverves. En slik justering vil bli anbefalt i vår oppsummering, se kap. 6.

3.2 Troms fylkeskommune

Troms fylkeskommune har uttalt seg til planprogrammet og bedt om at temaet kulturminner og miljø utredes. Fylkeskommunen begrunner dette med at Larsneset inngår i Riksantikvarens NB-prosjekt over nasjonale interesser i by.

Troms fylkeskommune har selv utarbeidet et utkast til verneplan for Harstad sentrum. Grensene for planutkastet faller i hovedsak sammen med den opprinnelige bygrensen og det foreslåtte planområdet er delt inn i 7 delområder (2 sentrumsområder, et industri/verftsområde, forsvarets område og 3 boligområder). Larsneset inngår i delområdet kalt «Sentrum». Dette grenser i sørvest til et annet delområde kalt «Industriområde, verftet» og i nord til et delområde kalt «Sentrum nord». Fylkeskommunen har fokusert på å definere viktige siktlinjer i området og på å beskrive de ulike byggeperiodene. Det går et viktig skille mellom trehusene fra før 2004 og murhusene etter 2004. På bakgrunn av storbrannen i Ålesund i 1904 ble det innført murtvang i alle byer over hele landet. Den rådende stilen på denne tiden var Jugendstilen, og den kom derfor til å sette sitt preg også på Harstad som vokste sterkt etter at den fikk bystatus i 1903. Et nytt skille i bebyggelsen kommer etter andre verdenskrig, da eldre trehusbebyggelse – her som andre steder – ble sanert til fordel for ny forretningsbebyggelse i større skala og med en annen materialbruk.

Viktige siktlinjer.
Kilde: Utkast til verneplan, utarbeidet av Troms fylkeskommune.

Verneverdige enkeltbygninger er markert med sort, verneverdige miljøer er skravert. Kilde: Utkast til verneplan (utsnitt), utarbeidet av Troms fylkeskommune.

Av kartet til venstre ser vi at ingen av de inntegnede siktlinjene krysser det området som er foreslått bygget ut av NORDIC. Kartet til høyre viser tre verneverdige bygninger innenfor det området som er utbygget – eller planlagt utbygget – til kjøpesenterformål. De viste bygningene er alle integrert i nåværende kjøpesenter. Deler av området som inngår i eksisterende kjøpesenter og de nærmeste omgivelsene er markert som et verneverdig miljø, men ikke det området der utvidelsen av kjøpesenteret er ment å komme.

For øvrig kan det noteres at den avgrensingen av verneverdig miljø som er gjort av fylkeskommunen ikke faller sammen med den som er gjort av riksantikvaren. Dette vil vi komme tilbake til i kapitel 4.

3.3 Harstad kommune

Kilde: www.harstad.kommune.no Gjeldende regulering i området.

Iflg opplysninger fra kommunen (Elin Jakobsen 28.12.11) er det skraverte området i og omkring Rikard Kaarbøs plass og Rikard Kaarbøs gate regulert til spesialområde bevaring i sentrumsplanen fra 1995 (se illustrasjon ovenfor til venstre), mens bygningene med tykt omriss på illustrasjonen til høyre er regulert til bevaring i reguleringsplan for Bertheuskvartalet fra 2002.

Harstad kommune er akkurat nå midt oppe i et strategiarbeid vedrørende videreutvikling av byen. Som grunnlag for dette er det nylig avholdt en åpen idékonkurranse om Harstad sentrum, med kåring av vinnerne den 14. desember 2011. Pr. i dag er det derfor uklart hvilke retningslinjer kommunen vil trekke opp for den videre utvikling av sentrum.

4. Vår vurdering av planområdet og tilgrensende områder - verdier, sårbarhet, potensiale

4.1 Generelt om landskap, strukturer og bebyggelse

De lave skogkledde åsene, jordbrukslandskapet og de åpne boligområdene gjør at Harstad framstår som grønnere og frodigere enn andre nordnorske byer. Kanskje er også både klima og jordsmonn bedre her enn mange andre steder langs kysten. Byens grønne karakter er en kvalitet som kan videreutvikles.

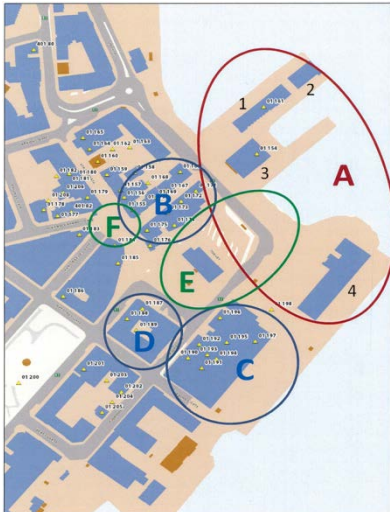
Terrenget går som rygger i retning nordøst-sørvest og langgatene følger dette mønsteret. Mellom disse ryggene åpner det seg lune buker nede i sjøkanten. De viktigste siktaksene følger denne retningen, ut mot den vide Vågsfjorden. Det er verdifullt at disse aksene holdes åpne og at hovedstrukturene i landskap og bebyggelse danner basis for den videre utbyggingen.

Landskapet i sjøkanten har historisk sett vært mindre egnet for jordbruk enn områdene litt høyere oppe. Dette ga god tilgang på byggetomter i sjøkanten og etablerings- og ekspansjonsmuligheter for driftige innflyttere.

Byen har gjennomlevd tre distinkte byggeperioder, der skalaen har blitt økt i hver av disse:

1. Den lave trehusbebyggelsen i en klynge nederst ved «Sjøveien», med de første sentrumsfunksjonene.
2. Murbyen, oppført i kvartaler etter at murtvungen ble innført i norske byer etter Ålesundbrannen i 1904, regulert i kvartaler og med bygninger i Jugendstil eller historisme, og i høyder på 3-4 etasjer.
3. Etterkrigsbebyggelsen med systembyggeri og rasterfasader, i høyder opp til 6-7 etasjer.

De etterfølgende byggeperiodene har ikke påført bykjernen nye og dramatiske skalaforskyvninger, men har i stedet fokusert på å tilpasse nybyggene volummessig. Harstad har på denne måten lyktes med å forme nybygg som glir inn i det eksisterende miljøet, men likevel framstår som et uttrykk for sin tid. Det moderne kommer til uttrykk i fasadeartikulering og materialbruk, ikke i bygningens størrelse. Eksempler på dette er enkelte nybygg på Rikard Kaarbøs plass og i Amfi-senteret. Ved å opprettholde skala, materialbruk og vesentlige trekk ved fasadeutformingen i de ulike områdene, styrkes helheten i bymiljøet uten at lesbarheten for de enkelte bygningene går tapt. En del av de eldre fasadene har imidlertid blitt forenklet i forbindelse med utbedring og oppussing, både når det gjelder bygningselementer som vinduer og dører, og fasadedetaljer. Disse vil med fordel kunne tilbakeføres til tidligere utseende for å styrke tidskoloritten og opplevelsesrikdommen i bybildet.

4.2 Delområde A

Dette er den sentrale sjøfronten i Harstad og det viktigste trafikknutepunktet opp gjennom tidene. Som startsted for Harstads byvekst har kaia og havnebygget stor betydning, ikke bare lokalt, men også i nordnorsk sammenheng. For å gjøre denne historien lesbar, er det viktig at kaia opprettholdes som en smal utstikker og at havnebygget bevares. Hvis tilbyggene i den nordre enden kunne fjernes og bygningen tilbakeføres til det utseendet den fikk i 1919/1920, ville den kunne gjenvinne sin posisjon som et sterkt identitetsskapende landemerke, til minne om byens kommunikasjonsmessige fortrinn, og som et signalbygg fra byens andre byggeperiode (murbyen).

Bygning nr. 2 er en lagerbygning, utformet i enkel 50-tallsfunksjonalisme som gjør bygningen lett lesbar som lagerbygning. Den kan gjerne bevares. Skulle man velge å fjerne den, bør området forbli ubebygget, slik at havnebygget kan bli enda bedre synlig fra sjøsiden. På grunn av områdets sentrale betydning for byen, er det svært sårbart for endringer som medfører utfyllinger i sjøen og nybygg.

Bygning nr. 3 var tidligere kjølelager og er slik knyttet til framveksten av de ulike havnefunksjonene. Formen er imidlertid forvansket og den arkitektoniske kvaliteten redusert som følge av at bygningen ble forhøyet relativt kort tid etter at den ble oppført. Tomta bør kunne vurderes for andre og nye funksjoner, men bør ikke få noe nytt bygg som i størrelse og utforming konkurrerer med havnebygget. Det er mulig at funksjoner som i dag er på Torget (buss/ taxi) ville kunne flyttes hit dersom Torget skal videreutvikles som byrom.

Den delen av Larsneset som ligger i delområde A er en nyere utfylling. Utfyllingen er en videreføring av eksisterende hovedstrukturer, men har i seg selv lav historisk verdi. Bygning nr. 4 er en lagerbygning fra ca. 1980, og så pass generell og alminnelig at den ikke vurderes som verneverdig.

Bukta mellom disse to «nesene», mellom Klubbeskjæret/dampskipskaia og Larsneset, har imidlertid historisk betydning. Den er en rest av det åpne sjøområdet mellom Klubbeskjæret og Larsneset og bidrar sterkt til å artikulere havnefronten og gjøre den historisk lesbar. Også kommunikasjonsmessig har den hatt betydning, ved at Harstad sjøflyhavn har hatt tilhold her, og ved at busser og drosjer har stoppet i nærheten.

Bukta er sårbart for endringer. En utfylling vil føre til at dampskipskaia og havnebygget taper sin markante posisjon i bybildet og kan av den grunn ikke anbefales. Buktas plassering i forlengelse av

Torget gir den potensiale til å bli det stedet langs Harstads sjøside som kan utvikles til en type møtested mellom sjø og land. Harstad har flotte kaianlegg, med kulturhuskaia som en særegen form for «kultursti»/promenade. Bukta mellom havnebygget og Larsneset har imidlertid potensiale for å utvikles til et supplerende anlegg og et annerledes møte mellom land og sjø. Her vil det kunne utvikles en strandsone som gjøres tilgjengelig for publikum. Historisk sett vil denne framstå som en videreføring og kultivering av den tidligere fyllingskanten mot sjøen.

Larsneset er som tidligere beskrevet en fylling i sjøen. Det opprinnelige neset er godt skjult under fyllmassene og stedet som har gitt området navn – Lars Brem Pedersen sitt hus – har ingen referanse lenger. Stedet ble utviklet som næringsområde, med utfyllinger, lager, kaier og verksteder. En videreføring som næringsområde vil være i tråd med denne historien. Vi støtter Troms fylkeskommunes identifisering av viktige siktlinjer. Ingen av disse krysser området for den planlagte utvidelsen. Nede på flata vil man i liten grad kunne se Gansfjorden, enten det er bebyggelse på Larsneset eller ikke. Det er siktlinjene utover mot Vågsfjorden som gir den visuelle kontakten med sjøen. Silhuetten av Gansåsen er imidlertid viktig for opplevelsen av det landskapet som omgir byen.

4.3 Delområde B

Husrekkene på begge sider av Rikard Kaarbøs gate representerer den eldste bymessige bebyggelsen i Harstad og er svært viktig for forståelsen av byens historie. Her vokste byen fram «ved egne krefter», før Harstad hadde fått offisiell bystatus. Harstadsjøen var det gamle navnet, og betegnet at det dreide seg om båtplassen og sjøhusene til Harstadgården. Det er viktig at bebyggelsen her bevares – noen av de eldste bygningene står visstnok ennå på samme sted som opprinnelig – og at de blandete funksjonene med handel, servering o.l. opprettholdes. Bygningene er sårbare for konkurranse fra nyere og mer effektive handelssenter og trenger av den grunn ekstra oppmerksomhet og støtte. Det er svært viktig at bygningene beholder inngangspartiene og utstillingsvinduene mot gata, det må unngås å etablere konkurrerende innganger fra Torget som kan tappe bygata for liv. I stedet bør siden mot Torget videreutvikles som et grønt og parkmessig opparbeidet område. Dette vil kunne gi en referanse til den opprinnelige situasjonen der bygningene lå som bakgårder i en randsone mot sjøen, og samtidig bidra til en oppgradering av torget.

4.4 Delområde C

Det var i dette området det gamle Larsneset lå. Her, på nordsiden av det stedet der Kaarbø i 1895 etablerte Harstad mekaniske verksted, vokste det fram annen havnerelatert virksomhet. Området var lenge dominert av den arealkrevende kull-lagringen. Fordi dette var et næringsområde rettet mot verksteds- og transportnæringen, var også bygningsvolumene større her enn i «bygata» ved dampskipskaia der mindre handelsmenn og håndverkere holdt til. Dette området tåler derfor noe større bygningsvolumer enn det gamle sentrumsområdet ovenfor dampskipskaia. Historien er lettest å gjenfortelle om bygningsmassen legges på en rekke mellom Torget og sjøen, og dersom volumene visuelt brytes ned i mindre enheter.

4.5 Delområde E

Som nevnt tidligere i analysen synes Torget alltid å ha hatt en «uferdig» karakter, med mangelfullt utformede kanter/ vegger og en noe tilfeldig møblering med kiosker og buer. Det vil være vanskelig å argumentere for at denne uavklarte situasjonen skal videreføres. Harstad kommune satser bevisst på en videreutvikling av sentrum. I dette inngår en oppgradering og vitalisering av Torget. Vi mener det vil være mulig å gjøre dette med respekt for historien og byens særpreg.

En kombinasjon av å trekke sjøen lenger inn mot torget og å forme dette som en grønt og frodig anlegg, vil etter vår oppfatning bygge videre på kjente og kjære trekk ved byens identitet.

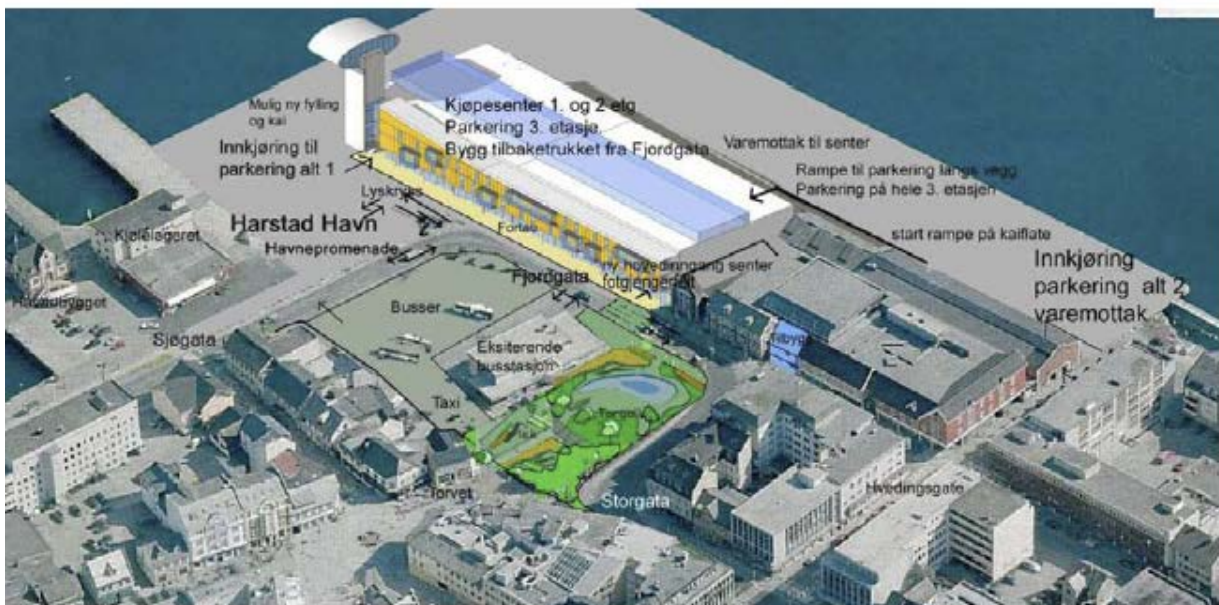
4.6 Delområde F

Rikard Kaarbøs plass har lang tradisjon som viktig og sentralt beliggende byrom i Harstad. Plassen representerer krysningen mellom veien fra Harstadgården til sjøen med veien langs stranda. Plassen er sårbar for endringer i bygningsvolumer, men er hittil relativt godt ivaretatt på dette punktet. Siktlinjen ned mot sjøen, langs havnebygget, er svært viktig. Mot øst er det ikke åpent mot sjøen, men man ser Gansåsen over hustakene. Grenseoppgangen mellom Rikard Kaarbøs plass og Torget er i dag noe utflytende og har potensiale for å styrkes. Den eldre bygningsmassen i området vil med fordel kunne tilbakeføres til tidligere utseende.

5. Vår vurdering av det foreliggende skisseutkastet

5.1 Utbyggers presentasjon av tiltaket

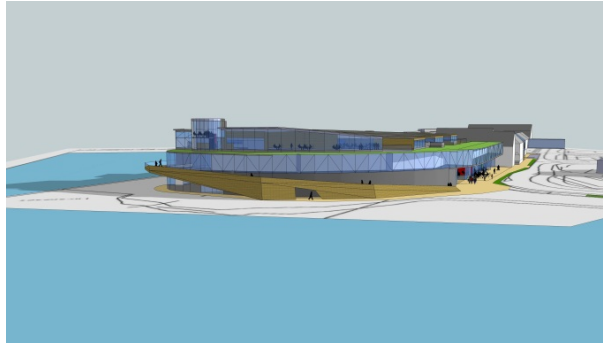
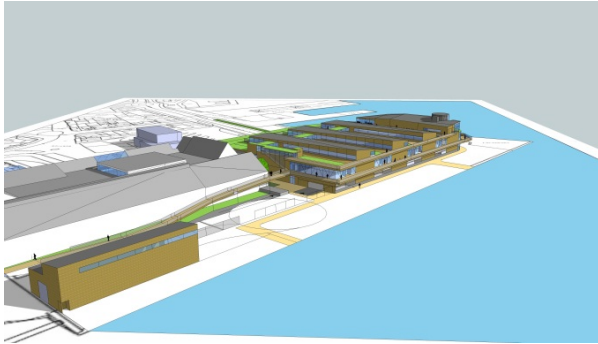
Skissene er laget i en tidlig fase av prosjektet og viser aktuelle prinsipper for utbygging. De gir et godt grunnlag for å diskutere både prosjektet og det omkringliggende byområdet.

1. Konseptskisse for tiltaket, alternativ 2, vist i planprogram datert 06.01.2011.

2. Situasjonsplan. Mottatt 17.10.2011

3. Perspektivskisser - sett fra sørøst og fra nord. Mottatt 13.09.2011

5.2 Våre kommentarer til skissene

Vi vil ta forbehold om at en kulturmiljøanalyses primære formål er å *beskrive* og *tolke* det eksisterende miljøet så objektivt som mulig ut fra tilgjengelige opplysninger om stedet og historien. Det kan ikke ut fra en slik analyse slutes hva som vil være best av *nye* tiltak. Om dette vil det være mange ulike oppfatninger, både faglig og politisk. Vi vil imidlertid peke på en del momenter som vi - ut fra et kulturminnefaglig ståsted - mener bør være med i denne diskusjonen.

Strukturer:

Etter vår oppfatning vil det skisserte bygningsvolumet bidra til å forsterke de karakteristiske historiske og naturgitte strukturene med «rygger» og bukter som åpner seg i nordøstlig retning. Dersom den planlagte utfyllingen mellom havnebygget og Larsneset kan unngås, slik at sjøen fortsatt kan komme inn til torget, vil dette karaktertrekket styrkes ytterligere.

Siktlinjer:

Å bevare siktlinjer, slik fylkeskommunen har foreslått, er viktig for å beholde kontakten mellom bygatene og det omkringliggende landskapet. I dette området anser vi siktlinjene ut mot Vågsfjorden som de viktigste. Siktlinjene på tvers av disse, blir først viktige der hvor terrenget stiger litt brattere opp fra sjøen enn det som er tilfelle på det flate partiet nede ved sjøen. I området ved Torget og Rikard Kaarbøs plass, vil sikkontakten med sjøen - også uten ny bebyggelse på Larsneset - bli av underordnet betydning. Her er imidlertid silhuetten av Gansåsen viktig som referanse til landskapet.

Utsikt fra krysset Hvedings gate - Hans Egedes gate mot sjøen og Gansåsen.

Utsikt fra partiet mellom Rikard Kaarbøs plass og Torget. Sjøen ses ikke, men konturen av Gansåsen er viktig.

Bygningsvolumer:

Skissene viser et bygningsvolum som i skala bryter sterkt med eksisterende bygningsvolumer. Vi mener at det i utgangspunktet kan tåles en betydelig volumøkning på Larsneset, fordi et slikt grep vil bygge videre på overordnede landskapstrekk og naturgitte strukturer i området. Vi er imidlertid betenkt på å forme bygningsmassen som *en* stor bygning. Skalaen gir assosiasjoner til forretninger og lagerbygg som er lokalisert langs hovedtrafikkåre og har behov for å være synlige fra bil i stor fart. Vi tror Harstads urbane preg lettere vil kunne styrkes dersom dette volumet brytes ned i mindre delvolumer som korresponderer med den skalaen som er i området fra før. Harstad har allerede tre ulike skalaer å forholde seg til. Disse er representert ved Trehusbyen, Jugendbyen og Etterkrigsbyen. Vi tror at en ytterligere skalaforskyvning vil kunne svekke opplevelsen av Torget som et urbant rom. Høyden på bygget og silhuetten av taket er også viktig. Det å kunne se Gansåsen over taket (ref. bildet ovenfor) er noe av det som skaper kontakt mellom bygatene og det landskapet byen ligger i.

Byrom:

Om Torget skal bli den attraktive plassen det har potensiale for, vil en ny «vegg» på Larsneset kunne være et bidrag til å definere byrommet bedre enn i dag. Dette forutsetter imidlertid at denne veggen gis høy arkitektonisk kvalitet både i seg selv og i forhold til omgivelsene. Volumoppbyggingen bør tilpasses den eksisterende skalaen, slik at bygningsmassen spiller sammen med omgivelsene og slik at veggene rundt torget gir en helhetlig ramme rundt plassen. Like viktig er det at bygningen får en utforming som har høy kvalitet på design og materialbruk, samt funksjoner som henvender seg til byrommet.

På skissene er det vist et grønt parkanlegg som dominerer en del av Torget. Torget har tradisjonelt vært en grusplass, men fordi Harstad oppleves som en grønn by - sammenlignet med andre nordnorske byer - er dette en del av byens overordnede identitet som det med fordel kan spilles videre på når torget skal aktiviseres som byrom.

På skissene er kontakten mellom torget og sjøen svekket ved en ny utfylling og en ny kaifront mot nordøst. Dette er visstnok i tråd med gjeldende regulering og ikke et forslag fra utbygger. Historisk sett har Torget ligget innerst i ei bukt mellom Kobbeskjæret/ Dampskipskaia og Larsneset. Dette er en del av de overordnede trekkene ved Harstad som bør vurderes videreutviklet.

6. Oppsummering og konklusjon

Deler av planområdet og tilgrensende sentrumsområde har viktige kulturhistoriske kvaliteter som bidrar til å synliggjøre Harstads framvekst som by. Disse elementene befinner seg i hovedsak i området nord for kjøpesenteret, der hvor den gamle veien fra Harstadgården kom ned til sjøen. Her var det gode forhold for anlegg av kai og arealmessig grunnlag for etablering av den første bybebyggelsen. Hovedstrukturene og en del av bebyggelsen er ennå bevart, og deler av området er regulert til bevaring av Harstad kommune.

Inne i det eksisterende kjøpesenteret og på sjøsiden av dette, finnes det likeledes elementer som er egnet til å fortelle om Harstads historie. Det dreier seg om enkeltbygninger som er integrert i kjøpesenteret, samt det gamle kullageret på nedsiden og evt. deler av kaia (som nevnt i rapporten har vi ikke hatt tilgang til å undersøke denne). Disse bygningene, unntatt kullageret, er regulert til bevaring av Harstad kommune.

Når det gjelder Riksantikvarens avgrensning av nasjonale interesser i NB! registeret, kan vi på bakgrunn av den undersøkelsen vi har gjort ikke slutte oss til de grensene som er satt der. Vi mener at det området som har nasjonal interesse ligger langs veien fra Harstadgården til sjøen, og at den ytterste delen av Larsneset ikke har slik interesse. Den delen av Larsneset som er markert på Riksantikvarens kart er en relativt sein utfylling som ikke inneholder kulturminner eller kulturmiljøer. En endring av de satte grensene bør derfor drøftes med Riksantikvaren.

Den planlagte utbyggingen er etter vår oppfatning tilpasset området hovedstruktur, slik denne har oppstått på basis av naturgitte landskapsformer og etterfølgende utfyllinger og utbygginger.

Det planlagte byggeområdet vil heller ikke komme i konflikt med viktige siktlinjer og det vil av den grunn kunne tåles betydelige bygningsvolumer i dette området. Fra det flate partiet i nedre del av sentrum er det utsikten mot Vågsfjorden i nordøst – ikke utsikten mot fjordarmen i sørøst – som utgjør den viktigste visuelle kontakten med sjøen. Det er imidlertid av betydning å forme en ny bygningsmasse på en slik måte at silhuetten av Gansåsen fortsatt kan oppleves fra det tilgrensende området.

Når det gjelder innpassing av ny bebyggelse i et miljø med kulturhistoriske interesser, vil vi anbefale at en ytterligere skalaforskyvning unngås. Bygningsvolumet på et nybygg bør visuelt brytes ned i mindre delvolumer som harmonerer med eksisterende skala, da dette vil bidra til å styrke Torget som byrom og videreutvikle byens urbane karakter.

Sjøen bør trekkes inn mot Torget slik at den naturgitte bukta kan gjenskapes og den direkte kontakten med sjøen gjenopprettes. Torget har en viktig funksjon som «mellomrom» og bindeledd mellom den eldste bykjernen ovenfor dampskipskaia og næringsbebyggelsen fra framveksten av «verkstedbyen» Harstad.

7. Litteratur

- Aspaker, Jarle: Den storslagne byen (postkortmotiver fra Harstad)
- Pettersen, Magnar: *Harstad fra strandsted til by 1870-1904*. Hovedoppgave i historie ved Universitetet i Bergen, høsten 1978.
- Riksantikvaren: *Kulturhistorisk stedsanalyse, en veileder i bruk av DIVE*. Oslo 2009.
- Rønning, Håkon: *Harstad - min barndoms by*, utgitt av Harstad Tidendes aksidenstrykkeri 1988.
- Steinnes, Kristian: *Ved egne krefter. Harstads historie 1904 – 2004*. Utgitt av Harstad kommune til byjubiléet i 2003.
- Harstad gjennom 50 år. 1903-1953. Utgitt av Harstad kommune etter manuskript av S.Simensen.